

**SUN'IY INTELLEKT ISHTIROKIDAGI KELAJAK KUTUBXONALARI:
AFZALLIK VA KAMCHILIKLAR**

Sharipova G.A.

Sharipova Sh.J.

Toshkent davlat yuridik universiteti

Axborot resurs markazi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14616110>

Sun'iy intellekt hayotimizning turli sohalariga tobora ko'proq kirib bormoqda va kutubxonalar bundan mustasno emas. Uning ilovasi jarayonlarni optimallashtirish, foydalanuvchi tajribasini yaxshilash va shaxsiylashtirilgan o'qish tajribasini yaratish uchun yangi imkoniyatlar ochadi.

Kutubxonalarda sun'iy intellektni qo'llashning asosiy yo'nalishlari quyidagilar:

* Axborot qidirish: AI algoritmlari foydalanuvchilarga aniqroq va mos keladigan qidiruv natijalarini taqdim etish uchun katta hajmdagi ma'lumotlarni, jumladan, kitoblar, maqolalar va metama'lumotlar matnlarini tahlil qilishi mumkin.

* Tavsiya qiluvchi tizimlar: Foydalanuvchilarning o'qish tarixi va afzalliklarini tahlil qilib, AI kitoblar, maqolalar va boshqa materiallar uchun moslashtirilgan tavsiyalarni taklif qilishi mumkin.

* Chatbotlar va virtual yordamchilar: sun'iy intellekt asosida ishlaydigan chatbotlar foydalanuvchilarning tez-tez beriladigan savollariga javob berishi, katalog navigatsiyasi bo'yicha yordam berishi va kutubxona xizmatlari haqida ma'lumot berishi mumkin.

* Muntazam vazifalarni avtomatlashtirish: AI hujjatlarni tasniflash, buyurtmalarni qayta ishlash va kataloglarga texnik xizmat ko'rsatish kabi ko'plab muntazam vazifalarni avtomatlashtirib, kutubxonachilarning ko'proq ijodiy ish uchun vaqtini bo'shatadi.

* Kutubxona operatsiyalarini optimallashtirish: AI resurslarni taqsimlash va tadbirlarni rejalashtirishni optimallashtirish uchun kutubxona trafigini, resurslardan foydalanish va foydalanuvchi imtiyozlari haqidagi ma'lumotlarni tahlil qilishi mumkin.

Kutubxonalarda Aidan foydalanishning afzalliklari:

* Samaradorlikni oshirish: muntazam vazifalarni avtomatlashtirish va jarayonlarni soddalashtirish kutubxonalarining yanada samarali ishlashiga imkon beradi.

* Yaxshilangan foydalanuvchi tajribasi: Shaxsiylashtirilgan tavsiyalar va chatbotlar foydalanuvchi tajribasini yaxshilashga yordam beradi.

* Axborot olish imkoniyatini kengaytirish: AI foydalanuvchilarga kerakli ma'lumotlarni tezroq va osonroq topish imkonini beradi.

* Ta'lim va rivojlanish uchun yangi imkoniyatlar: AI innovatsion ta'lim resurslari va xizmatlarini yaratish uchun yangi imkoniyatlar ochadi.

Sun'iy intellekt kutubxonalarda tobora muhim rol o'ynamoqda. Bu esa operatsion samaradorlikni oshirish, foydalanuvchilarga xizmat ko'rsatishni yaxshilash va rivojlanish uchun yangi imkoniyatlar yaratish imkonini beradi. Biroq, sun'iy intellektni amalga oshirish puxta rejalashtirish va bir qator muammolarni hal qilishni talab qiladi.

Sun'iy intellekt (SI) - bu kompyuterlarda ma'lumotlarga kirish va boshqarishda inqilob qiladigan texnologiya. Biroq, har qanday texnologiyada bo'lgani kabi, SI ham afzalliklarga, ham kamchiliklarga ega.

* Shaxsiylashtirilgan tavsiyalar: SI foydalanuvchilarga o'qish tarixi, qidiruv so'rovlari va qiziqishlari asosida shaxsiylashtirilgan kitob va maqola tavsiyalarini taqdim etish orqali foydalanuvchilarga yanada samarali o'qish tajribasini taqdim etadi.

* Ma'lumotlarni tahlil qilish va tendentsiyalar: Katta ma'lumotlar to'plamlarini tahlil qilish orqali u qaysi manbalar mashhurligini, qaysi mavzular ko'proq qiziqish uyg'otayotganini va kelajakdagi ma'lumotlarga bo'lgan ehtiyojni bashorat qilish imkonini beradi. Shunday qilib, to'plamlarni yaxshiroq boshqarish va foydalanuvchilarning ehtiyojlariga yaxshiroq javob berish mumkin.

* Avtomatlashtirilgan operatsiyalar: Kataloglashtirish, indeksatsiya va ma'lumotnomalarni boshqarish kabi takrorlanadigan vazifalarni avtomatlashtirish orqali u kutubxonachilarga ko'proq ijodiy va strategik ishlarga e'tibor qaratish imkonini beradi.

* 24/7 foydalanish imkoniyati: Chatbotlar va virtual yordamchilar tufayli foydalanuvchilar kunning istalgan vaqtida kutubxona xizmatlaridan foydalanishlari va savollariga tezkor javob topishlari mumkin.

* Imkoniyati cheklangan foydalanuvchilar uchun qulaylik: audio kitoblar, matndan nutqqa dasturiy ta'minot va vizual aniqlash texnologiyalari tufayli nogiron foydalanuvchilar kutubxona resurslariga ham osonroq kirishadi.
qamchi

* Yuqori narx: SI texnologiyalari va infratuzilmasi odatda yuqori narxga ega. Bu, ayniqsa, kichik va o'rta kutubxonalar uchun to'siq bo'lishi mumkin.

* Ma'lumotlar maxfiyligi: foydalanuvchi ma'lumotlarini to'plash va tahlil qilish maxfiylik bilan bog'liq muammolarni keltirib chiqaradi.

* Inson xatosi: SI tizimlari dasturlashtirilganidek ishlaydi va kutilmagan vaziyatlarni hal qilishda qiyinchiliklarga duch kelishi mumkin. Bu noto'g'ri natijalarga va ma'lumotlarning yo'qolishiga olib kelishi mumkin.

* Texnik qiyinchiliklar: SI tizimlarini o'rnatish, texnik xizmat ko'rsatish va yangilash uchun tajriba kerak.

* Odamlarning o'zaro ta'sirining pasayishi: SI texnologiyalarining tarqalishi bilan kutubxonachilar va foydalanuvchilar o'rtasidagi shaxsiy o'zaro ta'sirning kamayishi xavfi mavjud.

Sun'iy intellekt kutubxonalarga yanada samarali, foydalanuvchilarga yo'naltirilgan xizmatlarni taqdim etishda yordam berishi mumkin. Biroq, ushbu texnologiyaning mumkin bo'lgan xavflari va cheklovlarini e'tiborsiz qoldirmaslik kerak. SI texnologiyalaridan foydalanganda kutubxonalar foydalanuvchilarning shaxsiy hayotini himoya qiladigan, inson xatolarini minimallashtiradigan va odamlarning o'zaro ta'sirini qo'llab-quvvatlovchi yechimlarni ishlab chiqishi kerak.

Sun'iy intellekt (SI) texnologiyalari kutubxonalarni tubdan o'zgartirib, ularni yanada interaktiv, shaxsiylashtirilgan va samarali qilishga imkon beradi.

* Shaxsiylashtirilgan Tavsiyalar: SI foydalanuvchining o'qish tarixi, qiziqishlari va afzalliklari asosida kitob, maqola va boshqa resurslarni tavsiya qiladi.

* Virtual Kotiblar: Chatbotlar va virtual assistentlar foydalanuvchilarning savollariga javob beradi, kitoblarni qidirishda yordam beradi va kutubxona xizmatlari haqida ma'lumot beradi.

* Ovozli Qidiruv: Foydalanuvchilar ovozli buyruqlar yordamida kitoblarni qidirishi va eshitishi mumkin.

* Augmented Reality: AR texnologiyalari kitoblarga qo'shimcha ma'lumotlar va interaktiv elementlar qo'shish imkonini beradi. Masalan, tarixiy romanni o'qiyotganda, foydalanuvchi AR orqali tarixiy joylarni ko'rishi mumkin.

* Virtual va Kengaytirilgan Haqiqat Kutubxonalari: Foydalanuvchilar virtual kutubxonalarda sayr qilib, kitoblarni 3D formatda ko'rishlari va ular bilan o'zaro ta'sir qilishlari mumkin.

* Avtomatlashtirilgan Jarayonlar: Kitoblarning qaytarilishi, yangi kitoblarning ro'yxatga olinishi va boshqa jarayonlar avtomatlashtiriladi, bu kutubxona xodimlarining ishini engillashtiradi.

* Ma'lumotlar Tahlili: SI yordamida kutubxonaning foydalanish statistikasi tahlil qilinadi, bu esa kutubxona fondini takomillashtirish va foydalanuvchilarning ehtiyojlarini yanada yaxshi tushunishga imkon beradi.

- * Foydalanuvchi Tajribasini Yaxshilash: Shaxsiylashtirilgan tavsiyalar va qulay interfeys foydalanuvchilarning kutubxonadan foydalanishni yanada qiziqarli va samarali qiladi.
- * Kirish Imkoniyatini Kengaytirish: Virtual va kengaytirilgan haqiqat kutubxonalari geografiyadan qat'i nazar, har bir kishiga dunyoning eng yaxshi kutubxonalariga kirish imkonini beradi.
- * Samaradorlikni Oshirish: Avtomatlashtirilgan jarayonlar kutubxona xodimlarining ishini engillashtiradi va ularga foydalanuvchilarga ko'proq e'tibor berish imkonini beradi.
- * Yangiliklarga Moslashish: SI texnologiyalari kutubxonalarning doimo o'zgarib turadigan dunoga moslashishiga yordam beradi.
Sun'iy intellekt kutubxonalarga ko'plab afzalliklar keltirsa-da, ayrim muammolarni ham yuzaga keltirishi mumkin:
- * Ish o'rinlari yo'qotilishi: AI texnologiyalari avtomatlashtirishga imkon bergani sababli, kutubxona xodimlarining ayrim vazifalari bekor bo'lishi mumkin. Bu, ayniqsa, oddiy va takroriy vazifalarni bajaruvchi xodimlar uchun xavf tugdiradi.
- * Axborotning sifatsizligi: AI tizimlari o'qitilgan ma'lumotlar asosida ishlaydi. Agar ta'lim ma'lumotlari noto'g'ri yoki kam bo'lsa, AI tizimlari ham noto'g'ri natijalar berishi mumkin. Bu, ayniqsa, tavsiya tizimlari uchun muhim ahamiyatga ega.
- * Maxfiylik muammolari: AI tizimlari foydalanuvchilar haqida katta hajmdagi ma'lumotlarni to'playdi va tahlil qiladi. Bu ma'lumotlarning xavfsizligi va maxfiyligi ta'minlanmasa, shaxsiy ma'lumotlarning oshkor bo'lishi xavfi tug'iladi.
- * Rivojlanish uchun investitsiyalar: AI texnologiyalarini kutubxonalarga joriy etish uchun katta miqdordagi investitsiyalar talab etiladi. Barcha kutubxonalar bunday investitsiyalarni amalga oshirish imkoniyatiga ega emas.
- * Ijtimoiy aloqalarning pasayishi: AI texnologiyalari foydalanuvchilarga shaxsiylashtirilgan xizmatlar ko'rsatsa-da, kutubxonada boshqa odamlar bilan muloqot qilish imkoniyatini cheklab qo'yishi mumkin. Bu, ayniqsa, bolalar va o'smirlar uchun muhim ahamiyatga ega.
- * Texnik muammolar: Har qanday texnologiya singari, AI tizimlari ham buzilishlarga moyil bo'ladi. Bu, kutubxona xizmatlarining uzilishiga olib kelishi mumkin.
- * Madaniy va ijtimoiy ta'sir: AI texnologiyalari kutubxonalarning an'anaviy rolini o'zgartirishi mumkin. Bu, ayrim odamlar uchun madaniy va ijtimoiy jihatdan qabul qilinishi qiyin bo'lishi mumkin.

Ushbu muammolardan qochish uchun kutubxonalar AI texnologiyalarini ehtiyotkorlik bilan joriy etishi va inson omilini unutmasligi kerak. Kutubxona xodimlarini AI texnologiyalari bilan ishlashga o'rgatish. shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish uchun kuchli xavfsizlik tizimlarini joriy etish, inson omilini saqlab qolish ya'ni AI tizimlarini inson xodimlari bilan birgalikda ishlatish va kichik kutubxonalarga AI texnologiyalarini joriy etish uchun moliyaviy hamda texnik yordam ko'rsatish lozim. Kelajakda SI texnologiyalari kutubxonalarning yanada rivojlanishiga va ularning jamiyatdagi roli o'zgarishiga olib keladi. Kutubxonalar nafaqat kitoblarni saqlaydigan joylar, balki o'qish, o'rganish va ijod qilish uchun innovatsion platformalarga aylanadi

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. <https://www.Academia.edu>
2. <https://econferenceseries.com>
3. <https://2ndsun.uz/index.php/yt/issue/view/19>
4. <https://heinonline.org>

